

НЭГ. ХҮНИЙ ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

1.1 Орлоготой иргэн

- 1.1.1. Өрхийн бичил бизнесийг дэмжиж, иргэдэд хүүгүй, барьцаагүй санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх бодлогыг үргэлжлүүлнэ.
- 1.1.2. Гарааны бизнес эрхлэгч оюутан, залууст бизнесээ тэлэх, эрчимжүүлэхэд шаардлагатай мэдлэг, ур чадвар олгох цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.
- 1.1.3. Гарааны бизнес эрхлэгчдэд зориулсан орчин үеийн санхүүжилтийн хэлбэрүүдийг нэвтрүүлнэ.
- 1.1.4. Орлого багатай өрхийн ажил эрхлээгүй насанд хүрсэн гишүүдийг бүртгэлжүүлж, мэргэшил эзэмшүүлэх, ур чадварыг нь ахиулах сургалтад хамруулж, хөдөлмөр эрхлүүлэх боломийг бүрдүүлнэ.
- 1.1.5. Хуримтлалын аяныг сумын хэмжээнд жил бүр өрнүүлнэ.
- 1.1.6. Суманд хийгдсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг бодлогоор дэмжиж, тэгш гараанаас бизнес эрхлэх нөхцлийг бий болгоно.
- 1.1.7. Жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдийг бизнес инкубацийн үйлчилгээгээр бойжуулж, томруулах бодлогыг үргэлжлүүлж, хамгийн бага түрээс төлөх зохицуулалт хийнэ.
- 1.1.8. Иргэдийн туршлага, ур чадвартаа түшиглэн хийж байгаа бизнесийг дэмжиж, шаардлагатай техник, тоног төхөөрөмж, төхөөрөмж авах хөнгөлөлттэй зээл олгоно.

1.2. Хуримтлалын нэгдсэн сан ба орон сууцтай өрх

- 1.2.1. Анх удаа орон сууцны зээл авч байгаа нийгмийн даатгалын шимтгэл төлдөг иргэдэд урьдчилгаагүй, бага хүүтэй зээлийн хөтөлбөрт хамрагдах, анх удаа байр авч байгаа бага, дунд орлоготой иргэдэд 4-6 хувийн хүүтэй орон сууцны ипотекийн зээл олгох Засгийн газрын бодлогыг хэрэгжүүлж ажиллана.
- 1.2.2. Орон сууц худалдан авах ипотекийн зээлийн хүртээмж, хамрах хүрээг өргөтгөнө.
- 1.2.3. Орон сууцны төлөвлөлтөд сургууль, цэцэрлэг, ногоон байгууламж, усан сан, биеийн тамирын талбай бүхий тохилог орчин бүрдүүлэх стандарт хэрэгжүүлнэ.
- 1.2.4. Хүн бүрийг хөдөлмөрийн цахим бүртгэлтэй болгож, нийгмийн даатгал, хамгааллын тогтолцоотой уялдуулж, хөдөлмөр эрхлэлтийн хариуцлагыг нэмэгдүүлнэ.
- 1.2.5. Иргэн бүрд суурь тэтгэвэр олгох, хувийн даатгалын үйлчилгээнд хамрагдах боломжийг бүрдүүлнэ.

1.3 Эрүүл иргэн

- 1.3.1. Иргэн бүрийг эрүүл мэндийн оношилгоонд жил бүр хамруулна.
- 1.3.2. Эрүүл мэндийн байгууллагын үйлчилгээ, эмийн хөнгөлөлт авах зэрэг цахим эрүүл мэндийн системийг бүрэн нэвтрүүлж, эмчлүүлэгчийн нууцлалыг хангаж, зардал, хүлээгдэл, чирэгдлийг бууруулна.
- 1.3.3. Хавдар, зүрх судасны өвчлөлийг эрт илрүүлэх бололцоог хангаж, гадаад улсад оношилгоо, эмчилгээ хийлгэх иргэдийн урсгалыг эрс бууруулна.

- 1.3.4.Сумын эрүүл мэндийн төвийн удирдлага, менежментийг улс төрөөс ангид байлгаж, чадварлаг хүний нөөц, хамт олны дэмжлэгт тулгуурлан томилно.
- 1.3.5.“Элэг бүтэн Монгол” хөтөлбөрийг сумандаа үргэлжлүүлж, “Хавдрын эсрэг хамтдаа” хөтөлбөрийг орон нутагт хэрэгжүүлнэ.
- 1.3.6.Хеликобактеритэй тэмцэх, хянах үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж нянгийн шалтгаант ходоодны архаг үрэвсэл, шарх, хорт хавдрын шинэ тархалтыг таслан зогсооно.
- 1.3.7.“Эрүүл шүд-Эрүүл хүүхэд” хөтөлбөрийг үргэлжлүүлэх дэд хөтөлбөрийг боловсруулан баталж,хүүхдийн хоолойн архаг (ангина) өвчнийг эрт илрүүлэн эмчлэх, ирээдүйд учрах эрүүл мэндийн эрсдэлээс бага насанд нь сэргийлэх “Эрүүл ирээдүй” дэд хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.
- 1.3.8.Эрүүл мэндийн салбар, эмнэлгийн албан хаагчдын ажиллах орчинг сайжруулан ЭМТ-ийг сувилагч, асрагчаар бүрэн хангана.
- 1.3.9.Сумын эмнэлгийг халуун, хүйтэн ус, ариун цэврийн байгууламжтай болгоно.
- 1.3.10.Амьжиргааны баталгаажих түвшнээс доогуур орлоготой иргэдэд эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ авах “Цахим карт” олгоно.
- 1.3.11.Иргэдэд эрүүл мэндийн бүх талын боловсролыг ЕБС-д суралцаж байх үеэс олгож, эрүүл мэндийн “анхны тусламж” үзүүлэх чадавхыг хүн бүрд эзэмшүүлнэ.
- 1.3.12.“Идэвхтэй эрүүл амьдрал” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, дасгал хөдөлгөөн, зөв хооллолт, стресс бухимдлаас ангид байх эрүүл амьдралын дадал хэвшлийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлд тулгуурлан хэрэгжүүлнэ.
- 1.3.13.Унадаг дугуй унах, гүйх, дасгал хөдөлгөөн хийх, бие бялдараа хөгжүүлэх, эрүүл хооллолт зэрэг эрүүл байхад чиглэсэн хөдөлгөөн, санаачлагыг бодлогоор дэмжинэ.
- 1.3.14.Яаралтай тусламжийн чанарыг дээшлүүлж, түргэн тусламжийн автомашины парк шинэчлэлтийг хийнэ.
- 1.3.15.ЭМТ-ийг шаардлагатай тоног төхөөрөмж,багаж хэрэгсэлээр хангана.
- 1.4 Чанартай боловсрол, шинжлэх ухаан, инновацын хөгжил
- 1.4.1.Ерөнхий Боловсролын Сургууль, цэцэрлэгийн багш нарын нийгмийн болон хөдөлмөрийн үнэлэмжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор “САЙН БАГШ” хөтөлбөрийг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлнэ.
- 1.4.2.Багш нарын мэргэжлийн тасралтгүй хөгжлийг дэмжиж, мэргэжил дээшлүүлэх сургалт, үйл ажиллагаанд хамруулж, “Чадварлаг багш” дэд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.
- 1.4.3.Боловсролын салбарыг улс төрөөс ангид байлгаж, сургуулийн захирал, цэцэрлэгийн эрхлэгчийг мэдлэг чадвар, ажлын гүйцэтгэл, туршлагад нь үндэслэн сонгон шалгаруулж томилно.
- 1.4.4.Сумын цэцэрлэгт Яслийн үйлчилгээ үзүүлэх бүлэг бий болгоно.
- 1.4.5.“Үдийн хоол” хөтөлбөрийг үргэлжлүүлж, хүүхдэд шим тэжээл, амин дэмээр баялаг хоолоор үйлчилнэ.
- 1.4.6.Сэтгэл зүйч-мэргэжилтнийг сумын сургуульд ажиллуулна.
- 1.4.7.Тусгай хэрэгцээ (хөгжлийн бэрхшээл)-тэй хүүхэд ердийн сургууль, цэцэрлэгт сурах, хөгжих орчин бүрдүүлнэ.
- 1.4.8.Хувийн хэвшлийн санаачлагаар Өдөр өнжүүлэх анги, бүлэг хичээллүүлэхийг бодлогоор дэмжинэ.

1.4.9.Сурагчдын сонирхол, авьяас чадварыг нээн хөгжүүлэх, сонгон, секц, дугуйлангийн үйл ажиллагааг өргөжүүлнэ.

1.4.10.Сургуулийн дотуур байр, ногоон хөгжлийн байгууламж, спортын болон урлагийн заал, цайны газар, мэдээлэл зүйн сургалтын танхимыг тохижуулж, тусгай хэрэгцээ (хөгжлийн бэрхшээл)-тэй суралцагчдад зориулсан тохируулгат орчин бүрдүүлнэ.

1.4.11.Боловсролын зээлийн санд орон нутгийнхаа оюутнуудыг хамруулж оюутан ар гэртээ санхүүгийн дарамтгүйгээрсуралцах нөхцлийг бүрдүүлнэ.

1.4.12.Сургалтын хөтөлбөрийн тэтгэлэг олгох **“Үндэсний тэтгэлэгт хөтөлбөр”**-ийг орон нутагтаа хэрэгжүүлнэ.

1.4.13.Олон улсын түвшинд зохион байгуулагдаж буй олимпиад, уралдаан, тэмцээнд оролцож, амжилт үзүүлсэн суралцагч, багш, судлаач, багийг дэмжиж урамшуулна.

1.4.14.Ном унших, номын сан, өргөөг олон нийтэд хүртээмжэйгээр байгуулах түүгээр үйлчлэх санал санаачлагыг дэмжих, ном уншсан хүүхэд иргэдийг урамшуулах, гадаад, дотоодод аялуулж, ном унших хөдөлгөөнийг өргөжүүлнэ.

1.5 Тогтвортой-амар, амгалан гэр бүл

1.5.1.Өрхийн амьжиргааны түвшинг тогтоох аргачлалд тулгуурлан хүнсний талон зэрэг нийгмийн халамжийн үйлчилгээг зөвхөн зорилтот бүлэгт чиглүүлнэ.

1.5.2.Орлого багатай өрхийн нийгмийн хамгаалал, амьжиргааг дээшлүүлэх олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээг нэвтрүүлнэ.

1.5.3.Угийн бичгээ хөтлөх, цус ойртолтоос урьдчилан сэргийлэх, удмын сангаа хамгаалах ажлыг зохион байгуулна.

1.5.4.Гэр бүл, өрхийн хөгжлийг дэмжих аймгийн дэд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж ажиллана.

1.6 Хүүхэд хамгаалал, хөгжил

1.6.1.Хүүхдийн хөгжил, авьяас, ур чадвар, техник сэтгэлгээ, нийгмийн төлөвшилтийг дэмжихэд эцэг, эхчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлнэ.

1.6.2.Хүүхдийг зам тээврийн ослоос урьдчилан сэргийлж, хүүхэд олноор зорчих хэсгийг гарц, хурд сааруулагч, камертай болгоно.

1.6.3.Хүүхдийн тоглоомын талбай, орчны стандартыг мөрдүүлж, хүүхдэд аюулгүй орчин бүрдүүлж, хяналтыг сайжруулна.

1.6.4.Орон сууц, гэр хороололын дунд тоглоомын стандартад нийцсэн талбай бий болгоно.

1.6.4.Хүүхдийн **“ЭКО-ХӨДӨЛМӨР ЗУСЛАН”**-ийн тохижилтыг иж бүрэн гүйцэтгэж үйл ажиллагааг тогтмолжуулна.

1.7 Залуучуудын хөгжил

1.7.1.Залуучууд, залуу гэр бүлийг орлогод нь нийцсэн, уян хатан төлбөрийн нөхцөлтэй орон сууц худалдан авахад дэмжлэг үзүүлнэ.

1.7.2.Залуучуудын хөгжлийг дэмжих сан байгуулж, дэд хөтөлбөр боловсруулан хэрэгжүүлнэ.

1.7.3.Гэр бүл, хүүхэд, оюутан, залуучууд чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрөөх орчин бий болгоход зориулсан төвийг шинээр байгуулна.

1.7.4.Хүүхэд, оюутан, залуучууд, өсвөр үеийнхнийг гадны сөрөг нөлөө, бусдын дарамт, гэмт хэрэгт өртөх, мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөлөх бодис хэрэглэхээс сэргийлэх, цахим орчин дахь аюулгүй байдлыг хангах дэд хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.

1.7.5.Залуу гэр бүлийн эрүүл мэнд, боловсрол, хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн харилцаа, сэтгэл зүй, хөгжлийн хэрэгцээг дэмжсэн "Залуу гэр бүл" дэд хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.

1.8 Тусгай хэрэгцээ (хөгжлийн бэрхшээл)-тэй иргэдээ дэмжих

1.8.1.Тусгай хэрэгцээ (хөгжлийн бэрхшээл)-тэй иргэдийн эрх, оролцоог хангаж, нөхөн сэргээх эмчилгээ, сувилгаа болон хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлнэ.

1.8.2.Тусгай хэрэгцээ (хөгжлийн бэрхшээл)-тэй иргэд хэрэгцээт үйлчилгээгээ авах нөхцлийг төрийн болон бусад бүх байгууллагад бүрдүүлнэ.

1.8.3.Тусгай хэрэгцээ (хөгжлийн бэрхшээл)-тэй 0-16 насны хүүхдээ асран ажил хөдөлмөр эрхэлж чадахгүй байгаа эх (эцэг)-ийн нийгмийн даатгалын шимтгэлийг төрөөс төлөх боломжийг бүрдүүлнэ.

1.8.4.Байнгын асаргаа шаардлагатай тусгай хэрэгцээ (хөгжлийн бэрхшээл)-тэй иргэд, ахмадуудад зориулсан төрөлжсөн асрамж, сувиллын өрөөг эрүүл мэндийн төвд бий болгож үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулна.

1.9 Ахмадуудад үзүүлэх үйлчилгээ

1.9.1.Ахмадын хөгжлийн аймгийн дэд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

1.9.2.Ахмад настны орлогыг нэмэгдүүлэх, мэдлэг туршлагаа залуучуудад өвлүүлж үлдээх ажил эрхлэлт, зөвлөх үйлчилгээг үр дүнтэй хэлбэрээр үргэлжлүүлнэ.

1.9.3.Ахмад настны чөлөөт цагаа үр дүнтэй өнгөрүүлэх, мэдээлэл авах, хөгжих боломжийг бүрдүүлэх хөгжлийн төвийн үйл ажиллагааг тогтмолжуулна.

1.9.4.Сумын ахмадын хөгжлийн сан байгуулна.

1.10 Үндэсний бахархал, өв соёл, спорт

1.10.1.Сумын онцлог, соёл иргэншил, үнэт зүйлийг танилцуулсан өв, соёл, урлаг, аялал жуулчлалыг хөгжүүлнэ.

1.10.2Соёл, урлаг, оюуны болон спортын төрлөөр дэлхий, олон улс, Монгол улсад танигдсан Хэнтийн брэндийг дэмжиж, **"НОРОВЛИНГИЙН БАХАРХАЛ"**-ыг төлөвшүүлнэ.

1.10.3.Сумаас төрөн гарсан алдартнуудын амьдрал, гавьяа зүтгэлийг бүтээлийг сурталчилсан түүхийн номыг шинээр гаргана.

1.10.4.Сумын соёлын төвд аялал жуулчлалд зориулсан урлаг соёлын бүтээгдэхүүн бий болгох боломжийг бүрдүүлнэ.

1.10.5."Монгол бичгээ сурах, сурталчлах хөдөлгөөн"-ийг нийт иргэдийн дунд тасралтгүй зохион байгуулна.

1.10.6.Түүх, соёлын өвийг сүйтгэж байгаа хууль бус үйл ажиллагаатай тэмцэж, хариуцлагыг чангатгаж, биет болон биет бус өвийг хамгаална.

1.10.7.Иргэд идэвхтэй хөдөлгөөн хийх, уулын болон явган аялал, дугуйн спорт зэрэг нийтийн биеийн тамирын төрлүүдийг дэмжиж, хамрах хүрээг өргөжүүлнэ.

1.10.8.Орон нутаг судлах музейг бий болгоно.

1.10.9.Иргэд, олон нийтэд зориулсан усан бассейн бүхий спорт цогцолборыг барина.

1.10.10.Бялдаржуулах төвийг байгуулна.

1.10.11.Үндэсний спортын бүхий л төрлийн үйл ажиллагааг бодлогоор дэмжиж ажиллана.

1.10.12.Бүх төрлийн спортыг дэмжин ажилах бөгөөд багийн спортыг шинэ шатанд гаргана.

ХОЁР. ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГО

2.1 Эдийн засгийн төрөлжилт ХАА-н чиглэл

- 2.1.1. Бичил уурхайн дэд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, орон нутгийн хөгжилд оруулах нөлөө, үр өгөөжийг нэмэгдүүлнэ.
- 2.1.2. Гол нэрийн хүнсний бүтээгдэхүүний хэрэгцээг дотоодын үйлдвэрлэлээр бүрэн хангах бодлогыг орон нутгийн түвшинд тууштай хэрэгжүүлнэ.
- 2.1.3. Жижиг дунд үйлдвэрийн салбарыг хөгжүүлж, ажлын байр шинээр бий болгоно.
- 2.1.4. Махны үнийг тогтвортой, үнэлгээ өндөртэй байлгах, малчдын орлогыг нэмэгдүүлэх зорилтын хүрээнд Мах боловсруулах үйлдвэр байгуулна.
- 2.1.5. Хөдөө аж ахуйн салбарт малчид, тариаланчдын залгамж халааг бэлтгэх **“Илгээлтийн эзэн – III”** аяныг сумандаа хэрэгжүүлнэ.
- 2.1.6. Мал, амьтны гаралтай арьс, шир, үс, ноос, ноолуурын анхан шатны тортолт, ангилалт, боловсруулалтын цех, бага оворын үйлдвэр байгуулах бүхий л санаачлагыг дэмжиж ажиллана.
- 2.1.7. **“Монгол мал-2”** хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, малыг эрүүлжүүлэх, чанар, ашиг шимийг сайжруулах ажлыг эрчимжүүлж, малын тоог чанарт шилжүүлж ашиг шим, хүртээмжийг сайжруулах, малын генийн санг хамгаална.
- 2.1.8. Малыг ялган тэмдэглэх, малыг им тамга, тэмдэг, зүсмийн бүртгэлд бүртгэлжүүлэх ажлыг эрчимжүүлж, бүртгэл, мэдээллийн нэгдсэн сантай болно.
- 2.1.9. Мал эмнэлгүүдийг дэмжиж, малын эмч, зоо-техникчдийг тэтгэлэгт хөтөлбөрөөр бэлтгэн, сумандаа ажиллуулна.
- 2.1.10. Халдварт өвчинтэй тэмцэх, мал сүргийг бүрэн вакцинжуулах дунд хугацааны стратегийг хэрэгжүүлж, гоц халдварт өвчингүй, тайван бүсийг баталгаажуулна.
- 2.1.11. Сүүний чиглэлийн үхрийн эрчимжсэн аж ахуйн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлж, сүүний үйлдвэрлэл, боловсруулалтыг өсгөж, сүүгээ борлуулж буй малчдыг дэмжинэ.
- 2.1.12. **“Атар-4”** аяныг орон нутагтаа хэрэгжүүлж, тариалангийн тогтвортой үйлдвэрлэлийг хөгжүүлнэ.
- 2.1.13. Төмс, байцаа, манжин, лууван, сонгино, сармис зэрэг хүнсний ногоогоор сумын хэрэгцээг бүрэн хангана.
- 2.1.14. Хүлэмж, агуулахын аж ахуйг хөгжүүлэх замаар хүнсний ногооны сумын хэрэгцээг жилийн турш тогтвортой хангана.
- 2.1.15. Царгас зэрэг тэжээлийн ургамал тариалах санаачлагыг дэмжинэ.
- 2.1.16. Усалгаатай газар тариаланг хөгжүүлэх санал санаачлагыг бүрэн дэмжиж ажиллана.

2.2 Төрөлжсөн аялал жуулчлал

- 2.2.1. Аялал жуулчлалын салбар дахь орон нутгийн онцлог, ялгарал бүхий, байгаль орчинд ээлтэй, нутгийн иргэдийг түшиглэсэн тогтвортой эко аялал жуулчлалыг хөгжүүлнэ.
- 2.2.2. Аялал жуулчлалын гадаад, дотоодын болон олон улсын байгууллагын хамтын ажиллагаанд тулгуурлан сурталчилгаа, маркетингийн ажлыг эрчимжүүлж гадаад, дотоодын жуулчдын тоог нэмэгдүүлнэ.
- 2.2.3. Аялал жуулчлалын үйлчилгээний чанар, эрүүл ахуйн шаардлагыг сайжруулж, ажлын байрыг нэмэгдүүлнэ.

2.2.4. Аялал жуулчлалын гол чиглэлийн авто зам дагуу түр буудаллах үйлчилгээний төв байгуулна.

2.2.5. Аялал жуулчлалын мэдлэг мэдээллийг нутгийн иргэд болон хүүхэд залуучуудад олгох, мэргэжилтэн боловсон хүчнийг бэлтгэх ажлыг бүх талын оролцоонд тулгуурлан зохион байгуулна.

2.2.6. **“Шихихутаг-Их засаг”** аялал жуулчлалын цогцолборыг бүрэн ашиглалтанд оруулж, үзэл баримтлал, үзүүлэлт дэглэлт, үйлчилгээ, ашиглалтын үйл ажиллагаа, эвент арга хэмжээний төлөвлөлтийг хийж эдийн засгийн эргэлтэд оруулна.

2.2.7. Түүх, соёлын үнэт өв болон байгалийн цогцолборт газруудаар аялал жуулчлалын **“ЭКО АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛ”** хөтөлбөрийг боловсруулж, бүс нутаг, олон улсын хэмжээнд таниулан сурталчлах ажлыг зохион байгуулна.

2.2.8. **“НОГООН МОРЬ”** эко аялал жуулчлалын төслийг эхлүүлнэ.

2.2.9. Аялал жуулчлалын хөгжүүлэх бүсэд дотоод гадаадын жуулчдыг хүлээн авах стандартын шаардлагад нийцсэн зочид буудал, жуулчдын бааз, малчны хотон дахь гэр кэмп барих санаачлагыг дэмжинэ.

2.2.10. Нутаг орноо сурталчлан таниулах ажлыг дэмжиж, иргэдийн амьжиргааг дээшлүүлэхэд чиглэсэн бичил худалдаа, үйлчилгээ үзүүлэх боломжоор хангана.

2.2.11. **“НОРОВЛИН БРЕНД”** дэд хөтөлбөрийг үргэлжлүүлж, бүтээгдэхүүний нэр төрлийг нэмэгдүүлэн шошгожуулна.

2.3 Үндэсний дэд бүтцийн сүлжээ

2.3.1. Эрчим хүчний салбарын үр ашгийг нэмэгдүүлэн иргэд, айл өрхийг чанартай, найдвартай эрчим хүчээр хангана.

2.3.2. Иргэдэд хэрэглээгээ хянадаг, гомдол саналаа шуурхай барагдуулдаг цахим хэрэглээний программ бий болгоно.

2.3.3. Орон нутагт нарны эрчим хүчийг дулааны эх үүсвэр болгон ашиглах технологи нэвтрүүлнэ.

2.3.4. Сумын төвийн шинэ суурьшлын бүсэд цахилгаан дамжуулах шугам татах болон цахилгааны чадлыг нэмэгдүүлнэ.

2.4 Авто зам

2.4.1. Өндөрхаан, Норовлин, чиглэлийн 200 км замын ажлыг шуурхайлуулах талаар орон нутгаас хамтарч ажиллана.

2.4.2. Сумын төвд 2.5 км хүртэлх стандарт шаардлагад нийцсэн гэрэлтүүлэг, явган, дугуйн зам бүхий зам барих ажлыг үе шаттай эхлүүлнэ.

2.4.3. Сумын төвд Унадаг дугуй болон гүйлтын стандартад нийцсэн нийт 3 км зам байгуулна.

2.4.4. Сумын нутаг дэвсгэрт байрлах гол горхинд гүүр барих засварлах ажлыг үе шаттай шийдвэрлүүлнэ.

2.5 Орон сууц

2.5.1. Олон төрлийн /орлогд нийцсэн, түрээсийн, ногоон, төрийн албан хаагчдын / орон сууцжуулах ажлыг эхлүүлж, гэр хороолол болон хувийн сууцыг инженерийн байгууламжинд холбох ажлыг эхлүүлнэ.

2.6 Бүс нутгийн эдийн засгийн хамтын ажиллагаа

2.6.1. Баялаг бүтээгч, хувийн хэвшлийг дэмжсэн дэд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

- 2.6.2.Шинээр ажлын баир нэмэгдүүлсэн иргэд, аж ахуйн нэгжийг татварын хөнгөлөлт, урамшууллын бодлогоор дэмжүүлэх талаар санал хүргүүлж ажиллана.
- 2.6.3.Импортыг орлох бараа, бүтээгдэхүүнийг дотоодод үйлдвэрлэдэг баялаг бүтээгчдийг төрийн худалдан авалтаар дэмжинэ.
- 2.6.4.Нутаг орноо сурталчлан таниулах ажлыг дэмжиж, иргэдийн амьжиргааг дээшлүүлэхэд чиглэсэн бичил худалдаа, үйлчилгээ үзүүлэх боломжоор хангана.
- 2.6.5.“ХЭНТИЙН БРЕНД” дэд хөтөлбөрийн хүрээнд “НОРОВЛИН БРЕНД” бүтээгдэхүүний нэр төрлийг нэмэгдүүлэн шошгожуулна.

ГУРАВ. ЗАСАГЛАЛЫН БОДЛОГО

3.1.Шударга ёсны засаглал

- 3.1.1.Төрийн захиргааны байгууллагуудын үйл ажиллагааны давхардлыг арилгах, нэгтгэх замаар бүтэц, зохион байгуулалтыг оновчтой, цомхон болгоно.
- 3.1.2.Сонгуулийн үр дүнд томилогдсон, сонгогдсон албан тушаалтнуудтай хариуцлагын гэрээ, батламж байгуулж, алдаа гаргасан, нийтийн язгуур эрх ашгийг хохироосон бол хуулийн болон ёс зүйн хариуцлагыг тооцож ажиллана.
- 3.1.3.Төрийн захиргааны болон төрийн үйлчилгээний албан хаагчдыг мэргэшүүлэх сургалтанд бүрэн хамруулж, төрийн залгамж халааг бэлтгэх зорилгоор гадаад дотоодын их дээд сургуульд залуучуудыг сургаж орон нутгийн боловсон хүчний нөөцийг бүрдүүлнэ.

3.2. Цахим Хэнтий-шуурхай төрийн үйлчилгээ

- 3.2.1.Төрийн байгууллагад байгаа мэдээллийг иргэн, аж ахуйн нэгжээс шаарддаг байдлыг бүрэн халж, иргэд нэг удаа бүртгүүлээд төрийн цахим үйлчилгээг шуурхай авдаг “Нэг иргэн- Нэг бүртгэл” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.
- 3.2.2.Мэдээллийн нэгдсэн сангаар дамжуулан төрийн байгууллагын үйлчилгээнд цахим технологи нэвтрүүлж, хүнд суртал, авлига хамгийн их үүсгэж буй үйлчилгээнүүдийг цахимжуулна.
- 3.2.3.Хүнд сурталгүй төрийн үйлчилгээ нэвтрүүлэх зорилгоор төрийн байгууллагуудын үйлчилгээг сайжруулж, төрийн албан хаагчдыг чадавхжуулж, төсвийн зардлыг хэмнэнэ.
- 3.2.4.Төрийн байгууллагын эд хөрөнгийн ашиглалт, бүртгэл, хамгаалалтын байдалд үнэлэлт дүгнэлт өгөх, холбогдох арга хэмжээ, хариуцлага тооцож ажиллана.
- 3.2.5.Төрийн албан хаагчдын интернет орчин /фэйсбүүк, сошиал/-д ажиллах цагийг хязгаарлах, ажлын цагт сошиал сүлжээнд орохгүй болгоно.
- 3.2.6.Төрийн бодлого, дүрэм, журам боловсруулах, шийдвэр гаргах үйл явцад иргэд саналаа өгөх, хяналт тавих цахимаар оролцох боломжийг өргөжүүлнэ.
- 3.2.7.Төрийн байгууллагад хандсан иргэдийн өргөдөл, хүсэлтийг шуурхай шийдэж, тушаал, шийдвэр, үүрэг даалгаврын биелэлтийг цахим хэлбэрээр хянадаг болно.
- 3.2.8.Орон нутгийн хөгжлийн сан, бусад нийтийн эрх ашигт үйлчилдэг сангийн үйл ажиллагааг иргэд, хувийн хэвшлийн үйл ажиллагааг дэмжихэд чиглүүлэн, олон нийтэд нээлттэй, хяналттай тогтолцоонд бүрэн шилжүүлнэ.
- 3.2.9.Цагдаагийн албан хаагчдын ажиллах нөхцлийг сайжруулах зорилтын хүрээнд шинээр Кабон барих

3.2.10.Хэсгийн төлөөлөгчийн унааны асуудлыг шийдвэрлэх

3.3. Мэргэшсэн, ёс зүйтэй төрийн алба

- 3.3.1.Архи согтууруулах ундаа хэрэглэх байдлыг төрийн аль ч шатны байгууллагад таслан зогсоох, архигүй орчин бүрдүүлэх, ажлын цаг, албан томилолттой үед архи уусан албан хаагчийг төрийн албанаас чөлөөлж хариуцлагыг чангатгана.
- 3.3.2.Төрийн албан хаагч ажил үүргээ гүйцэтгэхдээ танил талдаа давуу тал олгохгүй байх, явцуу сонирхол, намын харьяаллаар иргэдэд ялгавартай хандахгүй байх зарчмыг бүрэн хэвшүүлнэ.
- 3.3.3.Төр, иргэний нийгэм болон бизнесийн байгууллагад авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид байх хандлага төлөвшүүлж, авлига, албан тушаалын гэмт хэргийн талаарх мэдээллийг урамшуулах эдийн засгийн болон бусад хөшүүргийг бий болгоно.
- 3.3.4.Төрийн албан хаагчийн үйл ажиллагааг үнэлэхдээ ажлын гүйцэтгэл, ёс зүй, сахилга хариуцлагыг шалгуур болгож, ёс зүйн зөрчил гаргасан төрийн алба хаагчид хүлээлгэх хариуцлагыг чангатгана.
- 3.3.5.Төрийн албанд шинээр томилогдсон иргэнийг орон нутаг, төрийн албаны анхан шатны нэгжид ажиллуулан дадлагажуулах замаар мэдлэг чадвар, туршлагыг нэмэгдүүлнэ.
- 3.3.6.Төрийн албан хаагчдыг тасралтгүй сургаж хөгжүүлэх цахим сургалтын хөтөлбөрийг үр дүнтэй хэрэгжүүлж, төрийн албан хаагчдын мэдлэг чадвар, хандлагыг эрс шинэчилнэ.
- 3.3.7.Төрийн жинхэнэ албан хаагч сонгуулийн үр дүнгээс үл хамааран чадахуйн болон шатлан дэвших зарчмын дагуу төрийн албанд тогтвортой ажиллах нөхцөлийг бодитоор хэрэгжүүлнэ.

3.4. Хүний эрхийг дээдлэх

- 3.4.1.Төрийн байгууллага, эдийн засаг, нийгэм, соёлын хүрээнд жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангаж, бүх түвшинд жендэрийн мэдрэмжтэй бодлого хэрэгжүүлнэ.
- 3.4.2.Сумын төвийн гудамж талбай, айл өрхийг камержуулан гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох ажлыг эрчимжүүлнэ.
- 3.4.3.Зам тээврийн ослоос урьдчилан сэргийлж, орон нутгийн авто замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах хяналтыг сайжруулна.
- 3.4.4.Гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөж буй эмэгтэйчүүд, хүүхэд, ахмад настан, тусгай хэрэгцээ (хөгжлийн бэрхшээл)-тэй иргэдийг хамгаалах төрөлжсөн түр хамгаалах байр, мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх төвийг байгуулна.
- 3.4.5.Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах, Хэрэглэгч хаан дэд хөтөлбөрийг боловсруулан хэрэгжүүлнэ.

ДӨРӨВ. НОГООН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

4.1 Баталгаат ундны ус

- 4.1.1.Цэнгэг усны нөөц, гол мөрний урсац бүрэлдэх эхийг аймаг, улсын тусгай хамгаалалтад авах саналыг гаргана.
- 4.1.2.Сумын төвийн болон хөдөөгийн айл өрхийн ундны усан хангамжийн эх үүсвэр, барилга байгууламжийг шинэчлэх, засварлах, нэмэгдүүлэх замаар баталгаат ундны усаар хангана.

4.1.3.Хиймэл нуур, цөөрөм, хөв байгуулах, гадаргын ус ашиглах санаачлагыг дэмжинэ.

4.2 Хариуцлагатай уул уурхай

4.2.1.Уул уурхайн лиценз олголтыг нэмэгдүүлэхгүй байх бодлого барьж мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй байлгаж хууль зөрчиж олгосон зөвшөөрлийг хүчингүй болгуулах саналыг хүргүүлж ажиллана.

4.2.2.Бичил уурхайтай холбоотой асуудлыг цэгцэлж, зөвшөөрөл олгох, гэрээ байгуулах явцыг олон нийтийн хяналтын дор зохион байгуулна.

4.2.3.Уул уурхайн салбар-орон нутгийн хамтын ажиллагааг бэхжүүлж, уул уурхайгаас хүртэх үр шимийг нутгийн иргэд, орон нутгийн хөрөнгө оруулалт бүтээн байгуулалтанд зориулан ажиллахад чиглүүлнэ.

4.2.4.Уул уурхайн улмаас эвдэгдсэн газрыг нөхөн сэргээх ажлыг чанарын өндөр түвшинд гүйцэтгүүлнэ.

4.3 Хүрээлэн буй орчин, уур амьсгалын өөрчлөлт

4.3.1.Тусгай хамгаалалттай газар, хамгаалалтад авсан газар нутгийн хэмжээг нэмэгдүүлнэ.

4.3.2.Хөрс хамгаалах, газрын доройтлыг бууруулах, цөлжилттэй тэмцэх хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.

4.3.3.Сумын төвийн ногоон байгууламжуудад стандарт шаардлагад нийцүүлэн, ургаа модыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр эрүүлжүүлэх, модыг загвар оруулж хэлбэржүүлэх ажлыг мэргэжлийн түвшинд хийнэ.

4.3.4.“Ногоон хэрэм” төсөл хэрэгжүүлж, уул уурхай, газар тариалан, дэд бүтцийн байгууламжын орчинд урьдчилан сэргийлэх зорилгоор болон ашиглалтын улмаас эвдрэл, доройтолд орсон газрыг нөхөн сэргээж дахин ашиглах боломжтой болгоно.

4.3.5.Сумын төвийн ногоон байгууламжийн эзлэх талбайн хэмжээг 15 хувьд хүргэнэ.

4.3.6.Сумын төв рүү орох 200 м хүртэлх замыг ногоон байгууламжтай болгох ажлыг эхлүүлнэ.

4.3.7.Цөлжилтийг бууруулж, бэлчээрийг доройтлоос сэргийлэх чиглэлээр сумын хэмжээний судалгаа, тооцоог гаргаж, дэд хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.

4.3.8.Бэлчээрийг усжуулах, худагжуулах ажлыг үргэлжлүүлэн малын бэлчээрийн нөөцийг нэмэгдүүлнэ.

4.3.9.Бэлчээрт хөнөөл учруулж буй царцаа, үлийн цагаан оготно гэх мэт мэрэгч амьтадтай байгаль орчинд халгүй аргаар тэмцэж, холбогдох хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлнэ.

4.3.10.Бэлчээрийн доройтлыг бууруулах газар зохион байгуулалтын тогтолцоо бүрдүүлж, зохистой ашиглан хамгаалж, нөхөн сэргээнэ.

4.3.11.Бэлчээрийг нөхөн сэргээх “Малчдын дундын сан”-г бий болгоно.

4.4 Сэргээгдэх эрчим хүч

4.4.1.Сэргээгдэх эрчим хүчний ашиглалтыг нэмэгдүүлж, хүлэмжийн хийн ялгаруулалтыг бууруулах хаягдлыг багасгах ногоон үйлдвэрлэлийн төсөл, хөтөлбөрүүдийг дэмжинэ.

4.4.2.Эрчим хүчний хэмнэлттэй, дэвшилтэт технологи ашиглан барилгын дулааны алдагдлыг бууруулна.

4.5 Ногоон эдийн засаг – Эко сум

- 4.5.1. Ногоон эдийн засгийг дэмжих санхүүжилт, татвар, зээл, урамшууллын оновчтой хөшүүргийг бий болгож, эко технологийг дэмжих хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлнэ.
- 4.5.2. Байгаль орчин, эрүүл ахуйн шаардлага хангасан эко аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг хөгжүүлнэ.
- 4.5.3. Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний бэлтгэн нийлүүлэлтийн сүлжээг боловсронгуй болгож, байгальд халгүйгээр хадгалах, савлах технологийг дэмжинэ.
- 4.5.4. Тогтвортой ногоон сум, ногоон барилга, амьдралын ногоон хэв маяг, нөөцийн хэмнэлт зэрэг байгальд ээлтэй, хэмнэлттэй ногоон үзэл санаа, хандлага, дадлыг дэмжин хөгжүүлнэ.

ТАВ. ОРОН НУТГИЙН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

5.1. ОРОН НУТГИЙН ХӨГЖИЛ

- 5.1.1. “ШИНЭ –НОРОВЛИН” хөгжлийн төлөвлөгөөг батлан хэрэгжүүлнэ.
- 5.1.2. “МАНЛАЙЛАГЧ –НОРОВЛИН” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, жишиг сум болох зорилт тавин хөрөнгө оруулалтыг үе шаттай нэмэгдүүлнэ.
- 5.1.3. Сумын төвийн дахин төлөвлөлтийн төлөвлөгөөнд хэсэгчилсэн төлөвлөлтийг хийж ИТХ-аар батлан хэрэгжүүлнэ.
- 5.1.4. Хийгдсэн бүтээн байгуулалт, хөгжлийн хөтөлбөрүүдийн цаашдын хөгжил, ашиглалтын үр өгөөж, бүртгэл хяналтыг нэмэгдүүлж, салбар хоорондын уялдааг ханган ажиллана.
- 5.1.5. Хөл бөмбөгийн талбай, гүйлтийн зам, ногоон байгууламж, хүүхдийн тоглоомын талбай бүхий “ГОЁ- НОРОВЛИН -100” паркийн төслийн ажлыг эхлүүлнэ.
- 5.1.6. Байгаль орчинд ээлтэй, дэвшилтэт техник, технологи нэвтрүүлж “ХАШААНДАА САЙХАН АМДАРЬЯ” аяныг хэрэгжүүлнэ.
- 5.1.7. Сум орон нутгийн бизнес эрхлэгчдийг бодлогоор дэмжиж ажлын байрыг нэмэгдүүлэх “АЖИЛСАГ НОРОВЛИНЧУУД” зорилтыг хэрэгжүүлнэ.
- 5.1.8. Орон нутгийн хөгжлийн сангийн эх үүсвэрийг нэмэгдүүлнэ.
- 5.1.9. Сумын төвд байгаа хуучирч муудсан, иргэд олон нийтийн аюулгүй амгалан байдалд сөргөөр нөлөөлөхүйц барилга байгууламжийн эздийг тогтоон нэг мөр цэгцлэх, газрыг чөлөөлүүлэх, буулгах, шинээр бүтээн босгож эдийн засаг, нийгмийн эргэлтэд оруулна.
- 5.1.10. Сумын төвийн гэр хорооллын эгнээ гудамжыг цэгцлэх, хашааны өнгө үзэмжийг сайжруулах, эзэмшил ашиглалтаар олгогдсон ашиглахгүй байгаа газрын зөвшөөрлийг цуцалж эргэлтэнд оруулна.
- 5.1.11. Жижиг, дунд үйлдвэрүүдийн цахим худалдааг дэмжих дэд бүтцийг бий болгон бизнес эрхлэх таатай орчинг бий болгоно.
- 5.1.12. Улсын чанартай зам дагуу худалдаа, үйлчилгээний төв байгуулж, орон нутгийн бүтээгдэхүүнийг борлуулах боломжийг бүрдүүлнэ.

НОРОВЛИН СУМЫН МОНГОЛ АРДЫН НАМ